

Ружица Петровић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Јагодини

УДК: 177.2
ИД БРОЈ: 171633420
Прегледни рад
Примљен: 25. јун 2009.
Прихваћен: 8. октобар 2009.

ИНТРИГА – ИЗМЕЂУ СЛАВОЉУБЉА И ЗАВИСТИ (Осврт на мисао К. Атанасијевић)

Ајсџракиј: У раду се разматра феномен интриге као један од оних антрополошко-етичких феномена чија присутност у међусобним односима људи стоји у несразмери са његовом спознајом. Наиме, много је више оних који су актери интрига или предмет интригантских радњи, него оних којима је ова појава предмет мисаоног бављења.

К. Атанасијевић је једна од ретких личности која је о овом феномену написала веома озбиљне студије. Као жртва интригантског деловања и човек изузетне умне снаге и моралне осетљивости, она је успела да захвати ову људску слабост у њеном онтолошком корену и да изнесе на видело сву њену порочност.

Стога је циљ овог рада био да се реafirмишу основни ставови о овом феномену у делу К. Атанасијевић и да се укаже на њихову научну и етичку вредност данас.

Пажљив одабир њених мисли, њихово веродостојно тумачење и анализа, показали су да је категорије интригантских ликова непогрешиво уочила, да је психолошки веома дубоко ушла у њихову сложену природу и да је на основу тога развила широк теоретски оквир тумачења који до данас није изгубио на својој актуелности и поучности.

У раду је закључено да постоје три аспекта феномена интриге: лични, социјални и морални. У карактеру свих типова интриганата на својеврстан начин делују снажна тежња за владањем, осећање мање вредности и завидност, који се на социјалном плану испољавају кроз оговарање, подметање, ширење лажи, а све са циљем да се жртва морално, што више, унизи, како би интригант био сасвим сигуран да му неће засметати на путу остварења његових амбиција.

Кључне речи: итрига, славољубље, завист, пакост, амбиције

* * *

Постоји једна склоност пријемчива посебном соју људи, коју је Ксенија Атанасијевић ванредно успелом психолошком анализом теоријски сасвим уобличио. Реч је о интригантству том „гнусном чудовишту, које савршено располаже вештином прерушавања и преображавања, које уме да узме горостасну обимност, али и да се према потреби, претвори у једвадодирни дах.“ (Атанасијевић 1936: 3).

Ово одређење интриге могло би нам послужити као увод у рецепцију Ксенијиног веома дубоког залажења у њено дејство и исход, али не и у њене метафизичке дубине, јер је сматрала да то није потребно за једну тако ирационалну негативност каква је интрига. Наиме, чак и кад би њиме дошли до једног онтолошки прихватљивог дискурса, не би тиме ублажили или зауставили њено пустошно и разорно дејство. Уместо тога, Ксенија обавља једно психоаналитичко проматрање ове појаве узимајући за анализу ток и начин њеног ширења и последице деловања у домену искуственог оквира и то међу интелектуалним круговима.

На први поглед делује незамисливо да се ова појава може јавити међу људима који представљају „духовну елиту једног народа“, јер оно што би доликовало њеном имену и статусу јесте највиши степен разборитости и благодати, а не било каква злоба и пакост. Али крећући се и сама међу људима из те средине, што су захтевали њено научно звање, наставничка делатност и духовно интересовање, имала је прилику не само да примети ширење овог феномена, већ и да сама осети погубне последице његовог деловања.

Наиме, међу интелектуалцима, поред оних који су снагом свог духовног ероса потпуно посвећени тражењу истине и остварењу добра, могу се наћи и они код којих се недостатак способности и моралне непречишћености, компензира појачаном тежњом ка освајању истакнутих положаја. На путу остварења амбиција које могу ићи до незајажљивих прохтева, они не бирају средства и начине супротстављања онима који им стоје на путу, стварно или у њиховој уобразиљи. Таквим људским створовима у лику интелектуалаца, песника, научника иду на руку све оне друштвене кризе кроз које се читује пад и деградација моралних и духовних вредности уз које иду компромитација личности и атак на слободу појединца. У њиховој таштини крије се и плоди себичност, егоцентричност, жудња за надмоћ, за ласкањем и подилажењем. Занесени сопственом памећу и уверењем да су неподложни било каквој слабости или заблуди, такви људи постају опасни, јер притајена, али зато веома активна жудња за истицањем и важењем најчешће заслепи све човекове погледе у сопствену унутрашњост, али зато постане будна за најмање недостатке и слабости других. Из ње се рађа снажна воља за моћ која производи завист, гнев и мржњу.

У осликавању социјалног оквира у коме је живела, К. Атанасијевић нам открива присуство управо тих елемената. „У наше дане“, пише она – „особито, пада у очи потпуно, очајно одсуство сваког смисла за осврте и равнања према духовним вредностима, чак један циничан став према њима. Све у садашњости усредсређено је на задовољавање материјалних прохтева, скоро злочиначки нараслих, и на зајажаване исцереено наднесеног, често лудачког потврђивања себе, свог славољубља, или својих ћуди, потврђивање које би да буде утопљено ма и по цену криминалних повреда других личности.“ (Атанасијевић 1936: 5).

У таквој духовној средини, К. Атанасијевић није могла остати поштеђена утицаја злонамерних измишљања која су неуморно нарастала, умножа-

вала се и ширила све до најгорих оцрњавања њене личности. Питајући се, ко су интриганти, она одговара да их има „читав легион“ и да се могу по много чему разликовати, али да су сви једнаки у једној намери: „... да што је могуће ниже, свуку онога кога су узели за центар својих нишана. А кад већ једном та красна дружина почне о неком на овај начин да се ‘стара’ онда никаквих изгледа нема да ће га скоро испустити из вида: онда један зао суд повлачи за собом густу поворку других, а прво бацање блатом читав низ следећих. И то се тако продужује, док се сва морална и интелектуална, чак и физичка личност клеветаног не обавије погрдним и срамним тврдњама, као гадним зарезотинама.“ (Атанасијевић 1937: 25). О оговарању као елементу итриге Ј. Лествичник каже: „То је танана а крупна болест, скривена и подмукла пијавица, која сише и слаби крв љубави. Оговарање је лицемерство љубави, узрочник оскрнављења и оптерећења савести, уништење чистоте... Строге и брижљиве судије грехова свог ближњег болују од наведене страсти зато што немају савршеног и трајног сећања и бриге о својим сопственим гресима“ (Лествица, стр. 89).

Шта је то, што интриганта чини тако жилавим и отпорним на сваки покушај спречавања његовог деловања? К. Атанасијевић налази да је општи разлог у већој подобности људи да неистине шире него да их исправљају. Користећи то својство људи интриганти проспу велику количину лажи о неком, знајући да, када се оне једном увуку у уво оних којима је намењена, никада се више неће поставити питање њихове веродостојности. Други разлог, односи се на тајност рада. Наиме, интриганти увек плету мрежу обмана, скривени од погледа јавности. Никада не говоре отворено о ономе ко је предмет њиховог „обрађивања“, али зато одлично знају на ком месту, у каквом друштву, ком човеку, када и на који начин о њему убацити своју жаоку, али тако да она сама обавезно поприми размере незауоставног ширења и калемљења нових садржаја. Јер, она не сме остати јалова, већ мора да изазове интерес како оних који својом моћи одлучују о судбини жртве и оних који ће је обогатити новим клеветама тако и саме жртве којој се не сме дозволити остајање у стању душевног мира. А свако њено реаговање на сва та блаћења, покушај да спречи даље ширење и оповргавање лажних исказа, само иде на руку интриганту служећи му као додатни материјал за нова монтирања. Зато је потребно поседовати будну увиђавност и присебност да би се обеснажило свако дејство интриганта. А, интригант који о нама, нашим намерама, мислима, жељама не зна ништа, не може ни имати моћ над нама. Јер његов штетан домашај допире само до граница његове утољене радозналости. Из опреза према онима који вребају и мотре на сваки наш отворен и спонтан изражај, да би га претворили у фаталну последицу по нас, К. Атанасијевић препоручује безличан став у коме је наше изражавање магловито, увијено и тешко протумачљиво. Због бола који може донети непосредан излив наших осећања неопходна је скривеност наше унутрашњости од људи и то толико да нам. „је свако ћутање мало, а свака обазривост недовољна.“

Из искуствене стварности, др Атанасијевић је, из серије типова способних за интриге, изабрала најрепрезентативније у свом роду, помоћу којих је могуће појмовно извести све остале, њима сродне. То су: *интриганти љуџак*, *интриганти инквизиџор* и *интриганти уцењивач*.

Иако, склони томе да интелектуално ограничене људе сматрамо недораслим да нам науде, ипак, њихово поседовање једне особине чини их и те како опасним. Та особина је подлаштво које, повезано са болесном амбицијом за освајањем високог места у друштвеној хијерархији може постати право проклетство са несагледивом погубношћу. Ту способност глупих људи да веома вешто досежу властите циљеве К. Атанасијевић објашњава природном надокнадом: „Пошто мора бити неке равнотеже у свим деловима васељене, потребно је да безнадежни глупаци од саме природе добију какву надокнаду која им може послужити као инструмент за борбу. Та надокнада њима је, толико пута, пружена у виду подмукле мајсторије да подземним каналима склањају испред себе оне који им сметају.“ (Атанасијевић 1932: 121).

Одсуство мисаоног потенцијала код ове врсте интриганта не умањује, већ напротив, појачава прохтеве за постизање високих циљева. Због тога, они су спремни на употребу свих могућих средстава у супротстављању сваком ко стане на пут њиховог освајања успеха и постизања каријере. Начини њиховог деловања због сувише мрачних и прљавих ходника остају до краја недокучиви, али су последице свуда видне и далекосежне. У остваривању циља познати су по упорности и подобности за свакојака преображења. Њихову камелеонску природу К. Атанасијевић веома пластично описује: ²Каткад се унижава до понизног и љигавог црва, кога је сувише одвратно и згазити – каткад риче и заповеда као избезумљени тиранин, увек према потреби и ситуацији. И тако се та смена одиграва све док се не оствари највеће чудо: док црни глупак, обема својим шакама, не докопа чврсто позицију намењену најмудријим, и док са ње почне да сеје свуд око себе пропаст и разарање.“ (Атанасијевић 1937: 28). У основи интригант глупак носи природу тиранина у којој једнако пребивају и подаништво и насилништво, а који се смењују, зависно од прилика које се веома проницљиво оцењују да би се предузео непогрешан покрет.

Други тип, интриганта – инквизитора, К. Атанасијевић одредљује као несрећника у коме живи „неискорењива, садистичка потреба“, морбидност чије дејство, посувраћене фантазије може сејати такав очај и пустош који се једино могу довести у везу са судбинском нужношћу. Оно што потпуно затамњује лик овог типа интриганта јесте његова неутољива жеља да мучи, кињи, масакрира, не да би посредством тога остварио виши положај, постигао материјално богатство, или зајазлио осветољубивост, већ ради чистог уживања. Његова немоћ да свим постигнутим имањем и поседима истисне и поништи прохтев за безинтересним уживањем у мучењима других, К. Атанасијевић приписује кармичкој оптерећености и предодређености за једну такву језовиту судбину.

Међу „непризнатим, исмејаним и одбаченим књижевницима и уметницима, код којих је пољуљана вера у сопствену снагу“, К. Атанасијевић налази трећи тип интриганта уцењивача. У њему препознаје као најјачу, потребу да се за живота докаже и стекне добар глас па макар он дошао од ²гомиле простака“ неке примитивне средине. У том настојању не изостају ни обећања о награди свима онима који пристану на апологију његових безвредних дела. Наравно, присталице увек налази међу онима који су спремни на најцрњу службу само кад је по среди задовољење материјалних интереса. Људи без правог моралног оријентира, лакоми на новац и положај лако и брзо подлежу таквом утицају. У нашој друштвеној и политичкој стварности, веома активно је деловао управо такав сој послушника, који нажалост још увек није искорењен, а који је препознатљив у својој полтронској служби по такмичењу у додворавању политичким и финансијским моћницима.

Имајући у виду веома погубне последице интригантских делатника, К. Атанасијевић поставља питање: „шта учинити да бисмо се сачували од разорног дејства њиховог деловања?“ Онај ко чврсто стоји ногама на земљу, ко могућности свог успеха и потврду своје вредности тражи у свету, лако може постати плен сплеткароша и клеветника који на њему стичу заслуге за очекивано место у друштвеној хијерархији. Међутима, онај ко је спознао ефемерност овосветског успеха и уздигао свој дух до непролазних суштина може осујетити и надвладати интригантска заплитања. Такав човек је благородан, јер се „... не подухвата неблагородног посла да разбија туђе пакости, ни онда када му оне наметљиво загрозе живот, него се мирно креће од рада до утаначеног уживања.“ (Атанасијевић 1937: 3). Његова способност није само у одбијању и обеснаживању спољних насртаја, већ и у њиховом примању као изазова за лично уздизање. Корене таквог дејства рђавих радњи, када се уместо припремљене „моралне смрти, жртви отворе очи и изазову надахнућа што води право исцелитељском сазнању“, К. Атанасијевић налази у деловању вишег принципа моралности. Његовом целисходношћу она објашњава како се каткад злурате и пакосне намере интриганта одбију од противника и морално га ојачају. Она је најбољи пример дејства такве целисходности јер је успела да, из услова у којима је била прогањана и клеветана, изађе уздигнутог духа, неокаљаног образа и да створи дело трајне вредности.

ЛИТЕРАТУРА

Адлер, (1984): Алфред Адлер, *Познавање човека*, Нови Сад, Београд, Матица српска, Просвета

Атанасијевић, (1932): Ксенија Атанасијевић, *Филозофски фрагменти II*, Београд, Геца Кон,

Атанасијевић (1937): Ксенија Атанасијевић, *Интрига и њени представници у данашњем друштву*, Београд, Живот и рад, год. X, књ. XXV, стр. 24–31

Атанасијевић, (1936): Ксенија Атанасијевић, *Ойлемењивање личној и социјалној животи*, Живот и рад, Београд, год. IX, књ. XXIV, стр. 65–70

Атанасијевић (1937), *Ликови интриге*, Правда, Београд, стр.1–8

Лествичник,(1997), Јован Лествичник, *Лествица*, Београд, Манастир Хиландар

Секулић,(1936), Исидора Секулић, *О часнољубљу*, Београд, Српска књижевна задруга, стр.596–597

Ruzica Petrovic

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

INTRIGUE – BETWEEN AMBITION AND ENVY

(Reference to K. Atanasijevic's thought)

Summary: In the work the phenomenon of intrigue is considered as one of those anthropological ethical phenomena whose presence in mutual people's relations is in disharmony with their knowledge. Namely, there are much more of those who are intrigue actors or intrigue acting objects than those to whom this phenomenon is their thinking doing subject.

K. Atanasijevic one of rare persons who wrote very serious studies on this phenomenon. As on intrigue acting victims and a person of an extreme mind strength and moral sensibility, she managed to embrace this man's weakness in its ontological root and to show up all its vice. That's way this work target was to reaffirm basic attitudes on this phenomenon in K. Atanasijevic's work and to point out their scientific and ethical value today.

A thoughtful selection of her thoughts their true interpretation and analyze showed that she perfectly caught the categories of intrigue characters. She also penetrated psychologically deeply into their complex nature and on that base she developed a wide theoretical frame of interpreting them which no loss in its actuality and morality up to nowadays.

In the work concluded that there are three aspects of the intrigue phenomenon: the intriguer is characterized by a powerful urge to rule and by the feelings of inferiority and envy. All these features are socially reflected in gossiping and spreading lies in order to morally humiliate the victim as much as possible so that the intriguer can be sure the victim will not be an obstacle to his achieving his ambitions.

Key words: intrigue, fame, evil, ambition, vice